

RODITELJSKO POIMANJE TOLERANCIJE I PRIMJENA TOLERANCIJE U ODGOJU DJETETA I SURADNJI S UČITELJIMA

REA FULGOSI-MASNJAK, LJILJANA IGRIĆ, NATALIJA LISAK

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za inkluzivnu edukaciju i rehabilitaciju,
Zagreb, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 376.1

Autor za dopisivanje: Prof.dr.sc.Rea Fulgosi-Masnjak, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet,
Odsjek za inkluzivnu edukaciju i rehabilitaciju, Borongajska cesta 83f, Zagreb, Hrvatska; e-mail: rea@erf.hr

Sažetak: *Strategija hrvatskog školstva usmjerena je prema razvoju inkluzivne škole. Pod inkluzivnom školom smatra se škola koja osigurava punopravno sudjelovanje učenika u akademskim i socijalnim aktivnostima (Lipsky & Gartner, 1996). Jedna od ključnih karakteristika inkluzivne škole je osjećaj pripadanja i prihvaćenosti svih učenika. Vršnjačka podrška i podrška ostalih članova školske zajednice, kao i roditelja, doprinosi inkluzivnoj kulturi škole (Stainback & Stainback, 1990). Kako bi roditelji mogli biti aktivni sudionici razvoja inkluzivne škole potrebno je istražiti neke roditeljske kompetencije.*

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja bio je dobiti uvid u roditeljsko poimanje tolerancije i prihvaćanje različitosti, njihovo poznavanje vlastitog djeteta, odgojne postupke prema djetetu i percepciju vlastite kompetentnosti te kompetentnosti učitelja za dobru suradnju kao poticaj vršnjačkog prihvaćanja u razredu. Podaci su prikupljeni i analizirani kvalitativnom metodologijom, koristeći program NVivo za kvalitativnu analizu. Sudionici istraživanja bili su majke i očevi učenika osnovne škole, N=8. Petero njih roditelji su tipične djece, dok su troje njih roditelji djece s teškoćama. Kroz tri mjeseca provedbe programa s učenicima, njihovi roditelji bili su uključeni u dvije fokus grupe.

Rezultati pokazuju da roditelji pridaju veliku važnost komunikaciji s djecom, no njihovi postupci prema djeci ne služe uvijek kao dobar model ponašanja te je upitan njihov aktivan doprinos poticanju dobre interakcije njihovog djeteta u školi. Premda je inkluzivna škola cilj hrvatskog sustava obrazovanja nedovoljno se poklanja pažnja osnaživanju roditelja i suradnji sa školom. Primjenom fokus grupe i osvješćivanjem roditelja o vlastitim kompetencijama ostvaren je doprinos aktivnom uključivanju u razvoj inkluzivne kulture u škole.

Ključne riječi: roditeljske kompetencije, suradnički odnosi, razred

UVOD

Uz pravo svakog djeteta na obiteljsko okruženje koje podupire djetetovu dobrobit i omogućuje pun i harmoničan razvoj njegovih potencijala, Konvencija UN-a o pravima djeteta (1989) definira i pravo svakog djeteta da njegovi roditelji dobiju odgovarajuću i potrebnu potporu društva u ispunjavanju svojih roditeljskih odgovornosti. Pravo roditelja na podršku koje proizlazi iz Konvencije promiče i Vijeće Europe svojom Preporukom 19. (2006) o politici potpore pozitivnom roditeljstvu, s pripadajućim popratnim dokumentima namije-

njenim roditeljima (Ključne poruke za roditelje) i stručnjacima (Smjernice za stručnjake). Ovi dokumenti predstavljaju poticaj novim standardima podrške djeci s teškoćama i njihovim obiteljima.

Empirijska istraživanja unatrag nekoliko desetljeća pokazuju kako djeca nisu pasivna, nego od svoje najranije dobi aktivno sudjeluju u vlastitom razvoju i stoga ih ne možemo promatrati samo kao objekte socijalizacije. Oni su aktivni sudionici svog procesa odrastanja i socijalizacije te istovremeno utječu na ponašanje svojih roditelja. Utvrđeno je također da je uzajamno prilagođavanje, a ne sukob,

glavno obilježje interakcije djeteta i roditelja od trenutka rođenja. Na tim spoznajama razvijen je model uzajamnosti, koji dijete shvaća kao aktivnog sudionika vlastitog razvoja. Na taj način se dovodi u pitanje tradicionalno određenje socijalizacije kao procesa prenošenja društvenih vrijednosti, uvjerenja i normi ponašanja s jedne generacije na drugu, koje je podrazumijevalo djetetovu pasivnu ulogu u primanju i preuzimanju utjecaja socijalnih okolina.

Umjesto tradicionalnog, pojavljuje se relacijsko ili odnosno shvaćanje socijalizacije (Sommer, 1998, prema Kerr i sur., 2003; Kuczynski i Parkin, 2006) koje uzima u obzir ponašanja i shvaćanja obiju strana, i roditelja i djeteta, a na socijalizaciju se gleda kao na proces uzajamne prilagodbe. I dijete i roditelj u stanju su inicirati svrhovito ponašanje te strateški odabrati način utjecaja na ponašanje druge strane. Sposobni su razmišljati o vlastitom ponašanju i interpretirati međusobne interakcije. Oni su sposobni zauzeti se za sebe i oduprijeti se zahtjevima koji im narušavaju autonomiju, odnosno sprječavaju ostvarivanje ciljeva ili su pak u suprotnosti s njihovim razumijevanjem socijalne situacije (Kuczynski i Parkin, 2006).

Osim aktivnog djetetovog doprinosa vlastitoj socijalizaciji, model uzajamnosti afirmira i kontinuiranu resocijalizaciju samog roditelja koji također razvija i prilagođava svoje vrijednosti i odgojne ciljeve temeljem svakodnevnih životnih interakcija s djetetom. Teorija socijalnih odnosa (Kuczynski i Parkin, 2006) pruža teorijski okvir za odnosno shvaćanje socijalizacije. Takvo shvaćanje uvažava i roditeljsku i djetetovu aktivnost i utjecaj, oslanja se na pretpostavku da je kvaliteta bliskog osobnog odnosa roditelj – dijete ono što utječe na djetetovo prihvaćanje zahtjeva roditelja, kao i roditeljsku otvorenost za djetetov utjecaj. Pri tome djetetova samoregulacija i suradnja nisu posljedica roditeljskih disciplinskih postupaka, nego djeca spremnost na suradnju prvenstveno razvijaju iz ranih iskustava recipročne suradnje s roditeljima, a motivirana su surađivati, jer su u svoj odnos s roditeljem nešto uložili (Kuczynski i Hildebrandt, 1997; prema Kuczynski i Parkin, 2006).

Vrlo je važno i kako roditelj održava svoju stranu recipročnog odnosa i suradnje s djetetom te kojim se strategijama koristi kako bi popravio privremeno narušeni odnos zbog pretjeranog kori-

štenja prisile i kontrole (Harach i Kuczynski, 2005; prema Kuczynski i Parkin, 2006).

Viđenje djeteta kao osobe s vlastitim osjećajima, namjerama i potrebama, koje roditelj može prepoznati i kroz vlastito iskustvo, ishodište je empatijske identifikacije roditelja s djetetom, pri čemu je roditeljsko razumijevanje i empatija preduvjet spremnosti za brigu o djetetu. Stoga možemo reći kako je ključ kvalitetne brige i utjecaja na djetetov razvoj roditeljska empatija za djetetova stanja te usklađivanje s njegovim potrebama i inicijativom (Hundeide, 1996).

Empatija ili suosjećanje je sposobnost razumijevanja i osjećanja onoga što misli i osjeća druga osoba te sposobnost pokazivanja tog razumijevanja. Empatija je važna jer olakšava komunikaciju s drugim ljudima, a još je važnija u komunikaciji odraslih i djece. Kako bi roditelj uspješno komunicirao s djetetom, mora razumjeti i osjetiti djetetove misli i osjećaje, a sposobnost usklađivanja i reagiranja na djetetove potrebe i inicijativu (što ne znači udovoljavanje svakoj djetetovoj želji) temelj je kvalitetne brige za dobrobit djeteta. Ako roditelj prepoznaje potrebe djeteta i ako se s njima usklađuje, dijete će razviti osjećaj da drugi ljudi mogu i žele suosjećati s njim. Roditeljsko ponašanje oblikuje niz utjecaja kao što su to na primjer osobna obilježja roditelja (uvjerenja), obilježja djeteta (temperament, teškoće u razvoju), okolinski izvori stresa i/ili podrške (kvaliteta partnerskih odnosa, materijalni uvjeti), i šire društveno okruženje (kvaliteta usluga podrške, mjere obiteljske politike, društveni položaj obitelji) (Belsky i Stratton, 2002). Samo kompetentan roditelj može pružati bliskost, podršku, usmjeravati i postavljati granice, no način na koji se roditelji nose sa svojim roditeljstvom nije samo pod utjecajem njihovih roditeljskih vještina i osobnih obilježja, nego i dostupnih oblika podrške (Quinton, 2004). Znanja i vještine brige o djetetu, komunikacijske vještine, kao i vještine rješavanja problema i suočavanja sa stresom predstavljaju unutarnje snage roditelja. Kvaliteta međusobnih odnosa članova obitelji predstavlja snage unutar obitelji, a snage okoline predstavljaju drugi oblici okolinske podrške ili rada s roditeljima (na pr. fokus grupe, program poticanja tolerancije i sl.).

Pojam *tolerancija* dolazi od latinske riječi *tolerantia*, što dolazi od glagola *tolerare*, a znači *pod-*

nositi, tolerirati i označava sposobnost podnošenja nečega što jest ili bi moglo biti neugodno, štetno ili nepodnošljivo. U širem smislu “tolerantnim se smatra stajalište osobe koja, obično zbog ‘više sile’ dopušta tuđa uvjerenja (iako se razlikuju od njezinih vlastitih) i dozvoljava da se drugi ponašaju drukčije ili upravo suprotno od njezinih vlastitih načela, ideja ili htijenja” (Trimarchi i Papeschi, 1995).

Tolerantno se ponašanje uči cijeloga života, a počinje još od najranijega djetinjstva kada djeca u roditeljskom domu usvajaju prve oblike ponašanja. Djeca promatraju, imitiraju i usvajaju obrasce ponašanja vlastitih roditelja. Dijete koje je u obitelji naučilo da se ne smije ili ne treba družiti npr. s Romima, neće im se, najčešće, približiti ni u vrtiću ni u školi, družiti će se s djecom koja dijele isti stav (Krizmanić i Kolesarić, 2005). Većina roditelja sebe smatra tolerantnima, ali kroz vlastito ponašanje pokazuju drukčije. Prvi učitelj tolerancije je obitelj, no ne i jedini. Uloga učitelja u kasnijem obrazovanju nije zanemariva, jer su oni prenositelji društvenih vrijednosti. Važan preduvjet za učenje tolerancije je empatija. Autor Goleman o empatiji govori s intuitivne razine i tvrdi da se ona temelji na vlastitoj ličnosti (Goleman, 1997). Tako, što smo otvoreniji prema vlastitim emocijama, to ćemo biti vještiji u prepoznavanju osjećaja, a sve dok dijete ne može razumjeti osjećaje drugih ljudi, ne možemo kod njega poticati toleranciju. Najbolji put za poticanje tolerancije je poučavanje o netolerantnim ponašanjima, njihovom prepoznavanju i tumačenju. Autorice Krizmanić i Kolesarić razlikuju dvije vrste tolerancije. Prepoznavanje, uvažavanje i razumijevanje osjećaja drugih ljudi predstavlja aktivnu toleranciju odnosno prihvaćanje. Uz aktivnu toleranciju, postoji i pasivna tolerancija koji predstavlja snošljivost odnosno podnošenje drugih, a ne uključuje stvarno prihvaćanje drugoga (Krizmanić i Kolesarić, 2005). Snošljivost i nesnošljivost moguće je izraziti govorom, neverbalnim znakovima, različitim akcijama koje uključuju i verbalne i/ili neverbalne poruke, te različitim oblicima djelovanja kao što su zaštitničko ili nasilničko ponašanje (Krizmanić i Kolesarić, 2005).

Način izražavanja tolerancije u velikoj mjeri ovisi o odgoju i obrazovanju pojedinca, pri čemu obrazovaniji i bolje odgojeni ljudi (koji, nažalost, također mogu biti netolerantni) svoju nesnošljivost

izražavaju na sofisticiraniji i manje očit način od neobrazovanih ili neodgojenih osoba (Krizmanić i Kolesarić, 2005). Prema Krizmanić i Kolesarić (2005) postoji nekoliko oblika tolerancije: pod *tolerancijom nejasnoće* podrazumijeva se sposobnost podnošenja nejasnoća, nedorečenosti ili višeznačnosti neke situacije, *tolerancija anksioznosti* obuhvaća one situacije koje izazivaju anksioznost (tjeskobu) i koje pojedinac može tolerirati, *tolerancija na frustraciju* odnosi se na sposobnost zadržavanja kontrole nad vlastitim ponašanjem ili sposobnost odgađanja određene pohvale ili nagrade, *tolerancija rizika* odnosi se na one ljude koji mogu podnositi visoki rizik, dok drugi ne mogu ili ne žele, *tolerancija na droge* očituje se u tome da je osoba ima smanjenu osjetljivost na npr. na alkohol i pri tome su joj svaki put potrebne sve veće količine, *socijalna tolerancija* se odnosi na podnošenje nečeg odbojnog, drukčijeg, različitog, *tolerancija prema ljudima* odnosi se na podnošenje bitnih ljudskih obilježja: ponašanje, vjerovanje, izgled..., *tolerancija prema idejama* može, ali i ne mora, uključivati ljude koji ih zastupaju, *snošljivost prema stvarima* vezana je uz osobni ukus pojedinca i stereotipe i predrasude koje je stekao prema nekim stvarima, a neovisna je o osobama koje su vlasnici tih stvari. Kompetencije podrazumijevaju iskazanu sposobnost korištenja znanja i vještina, osobnih i/ili drugih sposobnosti, u situacijama rada ili učenja te u profesionalnom i osobnom razvoju, sposobnost razumijevanja drugih i uspješno funkcioniranje u međuljudskim odnosima. Promatrajući sposobnost kontrole ponašanja važnih odraslih (roditelji, učitelji) kroz reguliranje emocija, empatiju, toleranciju i suradnju, djeca će na prihvatljiv način naučiti zadovoljiti svoje, a uvažavati i tuđe potrebe. Stoga bi veliku važnost u izgradnji (socijalne) kompetencije trebalo imati partnerstvo roditelja i učitelja.

Pomak u promišljanju odgovornosti za invaliditet dovodi do potrebe da se provode istraživanja neposredne i šire okoline, čimbenika koji utječu na invaliditet te intervencijskih programa u školama (Lifshitz i sur., 2004, Houlette i sur., 2004). Glavne prepreke u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja i prava osoba s invaliditetom su stavovi i vrijednosti onih koji ih okružuju (Sinason, 1992; Niedecken, 2003; Clapton, 2009). Multikulturalni edukativni pristup je strategija za postizanje dopri-

nosa u vrlo raznolikom društvu i ujedno utječe na smanjenje predrasude i povećanje koristi za sve studente, nastavnike, roditelje i zajednicu u cjelini (D'Angelo i Dixey, 2001; Miller i Sessions, 2005:4). Primjer jednog takvog edukativnog pristupa je program za poučavanje tolerancije i različitosti u izvornom nazivu Contextual Teaching and Learning (CTL) Approach (Johnson, 2002; prema Miller i Sessions, 2005).

Model ljudskih prava također je usmjeren na prihvaćanje različitosti i njihovo uvažavanje, te razvoj društva koje počiva na pravima svakog čovjeka. Temelji ovog pristupa integrirani su i u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (2006), gdje u preambuli Konvencije stoji kako je invaliditet koncept koji se još uvijek razvija te da invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline te iz prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu na izjednačenoj osnovi s drugim ljudima (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2006:1). Nastavno u članku 3. Konvencije gdje se navode opća načela, kao jedno od načela spominje se poštivanje razlika i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao djela ljudske raznolikosti i čovječnosti, te se temeljem navedenog države obvezuju osigurati i promovirati puno ostvarenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom bez bilo kakve diskriminacije na osnovi invaliditeta (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2006:3).

Dosadašnja istraživanja o odnosima roditelja i škole ukazala su kako postoje prepreke koje otežavaju suradnju stručnjaka i roditelja.

Najvažnije prepreke za suradnju između roditelja i stručnjaka su vezana uz teme dostupnosti i pristupačnosti i razine odgovornosti (Nelson i sur., 2004). Pod dostupnosti i pristupačnosti misli se na prepreke u rigidnosti stručnjaka i njihovoj nefleksibilnosti u pristupu i odnosu što dovodi do nepreuzimanja odgovornosti od strane stručnjaka i razvija nepovjerenje roditelja (Nelson i sur., 2004). Preporuke za razvijanje suradnje roditelja i stručnjaka polaze od promišljanja kako podrška roditeljima i obitelji treba počivati na obiteljski usmjernoj praksi (Allen i Petr, 1996). Praksa usmjerena na obitelj kao oblik podrške podrazumijeva edukaciju

i osnaživanje stručnjaka za potrebna znanja za rad s roditeljima i obitelji, za razvoj vještina komunikacije i povjerenja u odnosu (Allen i Petr, 1996; Turnbull i sur., Turnbull, 2000).

Važno je osnažiti roditelje za aktivnu ulogu u zastupanju prava svog djeteta i uključivanja u proces obrazovanja vlastitog djeteta i odgovornost u odnosu (Turnbull i sur., 2000).

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA U HRVATSKOJ

Djeca s teškoćama u razvoju imaju nepovoljan položaj u njihovom neposrednom okruženju -mikrosustavu, koji uključuje njihove učitelje/nastavnike, vršnjake, roditelje djece s teškoćama i susjedstvo (Igrić i sur., 2009). Roditelji djece s teškoćama i roditelji djece bez teškoća procjenjuju adaptivno ponašanje svoje djece statistički značajno drukčije, na način da roditelji djece s teškoćama pokazuju nepovoljnije stavove prema vlastitoj djeci (Mavrin-Cavor i sur., 1986; Mavrin-Cavor, 1985; Žic Ralić, 2002; Igrić i sur., 2009). Prema istim istraživanjima roditelji koji deklariraju nižu kompetenciju za roditeljsku ulogu imaju manje tolerantnu djecu.

Važno je uključivati roditelje u programe kroz koje se im se pruža podrška za roditeljsku ulogu i potiče na doprinos u razvoju tolerancije kod vlastitog djeteta. U ispitivanju nekih čimbenika uže okoline za razvoj tolerancije prema djeci s teškoćama prikazano je kako roditelji maju vrlo jasno poimanje tolerancije i aktivan odnos prema njoj (Igrić i sur., 2010). Poticanjem aktivne tolerancije (prihvaćanja) kroz programe, roditelji pokazuju bolje prihvaćanje vlastitog djeteta, postaju svjesni nedostataka školskih sustava i proaktivniji su u odnosu prema školskom sustavu (Igrić i Lisak, 2011). Programi za poučavanje tolerancije i različitosti, pružaju širi okvir za razumijevanje vlastitih odnosa prema različitosti, što je potrebno za odgovorne roditeljske uloge i educiranje vlastitog djeteta za prihvaćanje različitosti (Igrić i sur., 2012).

Prema definiciji pojam socijalna kompetencija uključuje: empatiju, komunikacijske vještine, toleranciju, kooperativnost i uzajamnu podršku, odgovornost prema sebi i drugima, ustrajnost u obavljanju zadataka, odgodu zadovoljstva, kon-

troliranje nasilnih ponašanja, iskazivanje osjećaja vrijednosti, jedinstvenost i pozitivnu sliku o sebi (Juul, 2008). Sve su to bitne pretpostavke za uspostavljanje uspješne komunikacije roditelja s djecom i učitelja s djecom, te istodobno predstavljaju model učenja ponašanja između djece i odraslih. Promatrajući sposobnost kontrole ponašanja važnih odraslih (roditelji, učitelji) kroz reguliranje emocija, empatiju, toleranciju i suradnju, djeca će na prihvatljiv način naučiti zadovoljiti svoje potrebe i uvažavati potrebe drugih. Stoga veliku važnost u izgradnji socijalne kompetencije djece ima partnerstvo roditelja i učitelja (Juul, 2008). Kako bi se djeci osiguralo optimalno djetinjstvo, nastavno na autora Juula, vodstvo roditelja bi u idealnom obliku trebalo imati ove kvalitete: autentičnost, osobni autoritet, interes, dijalog/pregovaranje, priznavanje, uključivanje i moć koja se odgovorno prihvaća i upotrebljava (Juul, 2008). Autor Pribela-Hodop navodi kako stručnjaci trebaju i mogu roditeljima donijeti skup vještina, ali kako pri tome ne smiju izgubiti bitnu poruku, da su djeca ljudi, stvarne osobe koje žive uz nas. Isti autor objašnjava kako su djeca osobe koje imaju svoje potrebe i karakteristike složene na sebi jedinstven (savršeno-nesavršen) način i da više od svega za svoj rast i razvoj trebaju odnos na osobnoj razini. (Pribela-Hodop, 2008).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Ovim kvalitativnim istraživanjem želio se dobiti uvid u roditeljsko poimanje tolerancije i prihvaćanje različitosti, njihovo poznavanje vlastitog djeteta, odgojne postupke prema djetetu i percepciju vlastite kompetentnosti te kompetentnosti učitelja za dobru suradnju kao poticaj vršnjačkog prihvaćanja u razredu.

ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Postavljena su tri istraživačka pitanja:

1. Na koji način roditelji poimaju toleranciju i prihvaćaju različitost te kakvo je njihovo poznavanje vlastitog djeteta?
2. Kakva je kompetentnost roditelja u odnosu na postupke prema djetetu?
3. Na koji način roditelji percipiraju kompetentnost učitelja i vlastitu kompetentnost za suradnju roditelj/učitelj/?

METODE ISTRAŽIVANJA

Za prikupljanje i obradu podataka u ovom istraživanju primijenjen je kvalitativni istraživački pristup, kako bi se dobio uvid u kvalitetu određenog zbivanja i interakcija među ljudima, a ne koliko često i koliko intenzivno se neko ponašanje javlja. Naglasak je na cjelovitom (holističkom) i detaljnom opisu određene situacije ili aktivnosti (Ajduković, 2007).

U ovom istraživanju odabrana je fokus grupa kao metoda prikupljanja podataka, jer je cilj opisati društveni fenomen uključivanja uključivanja i prihvaćanja djece s teškoćama u obrazovnom sustavu, u koji su uključeni mnogi akteri i koji se mora promatrati u kontekstu kako bi se dobili set promišljanja, ponašanja i djelovanja vezanih uz ovaj fenomen (Creswell, 1998).

Fokus grupa kao metoda je definirana kao grupa ljudi koja ima zadatak na osnovi svojih osobnih iskustava raspraviti i komentirati određenu temu koja je predmet istraživanja (Tkalac Verčić i sur., 2010). Također fokus grupa je vođena rasprava koja proizvodi velik broj detalja važnih za kompleksni fenomen, rasuđivanje o njemu i o ponašanju, mišljenju i stavovima svih važnih dionika o tom fenomenu (Tkalac Verčić i sur., 2010).

Cilj grupne diskusije je proizvesti relevantne ideje i informacije o propitivanom u okviru definiranog cilja istraživanja i istraživačkih pitanja, a naglasak je na interakciji između sudionika u diskusiji koji potiču jedni druge na donošenje zaključaka (Tkalac Verčić i sur., 2010). U skladu s prethodno opisanim ciljem provođenja grupne diskusije u ovom istraživanju fokus grupom ostvarena je diskusija roditelja djece s teškoćama i djece bez teškoća na temu tolerancije i uvažavanja različitosti, kako bi se dobio uvid u način na koji roditelji promišljaju postupke i ponašanja drugih ljudi, razumijevaju i odgajaju vlastito dijete te razumijevaju postupke učitelja i suradnju s njima.

SUDIONICI ISTRAŽIVANJA

U kvalitativnim istraživanjima se koristi namjerni uzorak, odnosno sudionici se odabiru prema kriterijima koji su određeni temom istraživanja (Miles i Huberman, 1994). Ovakav način uzorkovanja u kvalitativnim istraživanjima još se

zove i teorijsko uzorkovanje, jer istraživač polazi od proučavanja literature, samog empirijskog materijala i traži osobu koja je kompetenta kao izvor informacija. Iz toga razloga istraživač pažljivo i vrlo ciljano odabire svakog sudionika prema kriteriju njegove dobre informiranosti o temi istraživanja (Tkalac Verčić i sur., 2010).

Roditelji imaju važnu ulogu i doprinos u razvoju tolerantnog ponašanja i uvažavanju različitosti kod svoje djece. Roditeljsko poimanje tolerancije doprinosi njihovom postupanju u odnosima prema drugima, vlastitoj djeci i učiteljima u školi. Kako bi se dobio uvid u promišljanje i primjenjivanje tolerancije kod roditelja s namjerom su odabrani roditelji djece s teškoćama u razvoju i roditelji "tipične djece" kao sudionici ovog istraživanja. Djeca sudionika istraživanja bila su uključena u program "Tolerancijom do škole za sve", koji je imao za cilj razviti tolerantne odnose među vršnjacima kada je u razredu i školi uključeno dijete s teškoćama u razvoju kako bi se ostvarilo uvažavanje i prihvaćanje različitosti u školskoj sredini. Od interesa je bilo i dobiti uvid u promišljanje i razumijevanje učitelja i njihovih postupaka od strane roditelja kako bi se osvijestila potreba za uvažavanjem perspektive i učitelja i roditelja kao suradnika odgojno-obrazovnog procesa.

U fokus grupu je bilo uključeno $N=8$ roditelja djece istog šestog razreda osnovne škole u zapadnom dijelu grada Zagreba, od toga broja troje je roditelja djece s teškoćama u razvoju. Dva su sudionika muškog spola, a preostali broj članova fokus grupe činile su sudionice istraživanja. Dva su oca i jedna majka roditelji djece s teškoćama u razvoju. Jedan je otac roditelj dječaka, drugi otac roditelj djevojčice s teškoćama u razvoju, dok je majka roditelj dječaka s teškoćama u razvoju.

NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Fokus grupni intervju je istraživačka tehnika kojom se dobiva uvid u promišljanja, osjećaje i iskustva sudionika, proširuje poimanje socijalnog koncepta, doprinosi dubljem razumijevanju i bogatijem znanju o ispitivanoj temi (Rubin i Rubin, 1995).

U planiranju provođenja fokus grupe istraživači su se vodili ciljem istraživanja i istraživačkim pitanjima. Detaljan plan pripreme za provedbu

fokus grupe sadržavao je važne podatke kao što su: mjesto održavanja fokus grupe, način kontaktiranja sudionika istraživanja, osiguranje potrebnih prostornih i tehničkih uvjeta za provođenje fokus grupe, planirana pitanja fokus grupe, plan za podsjećanje sudionika na dogovoreni termin fokus grupe, plan vođenja fokus grupe prema temama koje su od istraživačkog interesa, određivanje uloge opservera, radni i prigodni materijal za sudionike istraživanja.

Fokus grupa je provedena u osnovnoj školi na zapadnom dijelu grada Zagreba, što znači da su istraživači prilagodili mjesto održavanja fokus grupe lokaciji koja najbolje odgovara sudionicima istraživanja jer žive u neposrednoj blizini osnovne škole koju njihova djeca pohađaju. Priprema prostora za održavanje fokus grupe odvijala se u koordinaciji s djelatnicima škole, koji su osigurali prozračnost i čistoću prostorije, dovoljan broj stolova i stolica, ispravnost tehnike (računalo i projektor u slučaju potrebe projekcija za vrijeme fokus grupe). Istraživači su se pobrinuli da u prostor donesu potrebne osvježavajuće napitke za sudionike, materijal koji je potreban sudionicima za rad (papir, olovka, marker, naljepnice) i diktafon kojim će se snimati fokus grupa. Prije početka provedbe fokus grupe istraživači su kontaktirali stručnog suradnika škole i razrednika šestog razreda iz kojeg su odabrani sudionici istraživanja. Stručni suradnik škole i razrednik šestog razreda bili su osobe u ulozi "čuvara vrata" (Zaviršek, 2007), koje su pomogle da se s roditeljima organizira sastanak, na kojem su istraživači predstavili cilj fokus grupe i doprinos perspektive roditelja kao sudionika istraživanja. Roditelji su svoj interes za sudjelovanjem u fokus grupi povratno prenijeli razredniku razreda, koji je kontaktirao istraživače s informacijama o broju roditelja koji žele sudjelovati u fokus grupi. Temeljem iste informacije organizirana je jedna fokus grupa roditelja, jer je njih osam pokazalo interes za sudjelovanjem. Razrednik je zamoljen da dan prije održavanja fokus grupe podsjeti roditelje na njezino održavanje, a istraživači su imali ulogu da podsjetu razrednika na taj zadatak.

Planirana pitanja fokus grupe obuhvaćala su glavne teme iz istraživačkih pitanja: poimanje tolerancije općenito, promišljanje o toleranciji u svakodnevnim životnim situacijama, odgojni

postupci prema djetetu, razumijevanje i uvažavanje djetetovog mišljenja i postupaka, poznavanje vlastitog djeteta i iskustvo suradnje s učiteljima, razumijevanje i uvažavanje mišljenja i postupaka učitelja, vlastita uloga u odnosu s učiteljima.

Moderator fokus grupnog intervjua bio je psiholog-gestalt terapeut, osoba s velikim iskustvom u provođenju tehnike intervjua. Na početku fokus grupe moderator je imao uvodnu riječ kroz koju se zahvalio sudionicima na odazivu, objasnio još jednom svrhu i cilj istraživanja, zatim: principe rada u grupnoj diskusiji, svrhu audio zapisa fokus grupe, korištenje snimke i transkribiranog materijala, zaštitu podataka sudionika, ulogu opservera te je naveo okvirno vrijeme trajanja fokus grupe. Uloga opservera u fokus grupi bila je da bilježi ključne okosnice diskusije i time pomaže moderatoru kako ne bi previdio neko važno pitanje planirano fokus grupom, također bilježi javljanje pojedinog sudionika fokus grupe i okvirni sadržaj o kojem je govorio te promatra i bilježi neverbalnu komunikaciju sudionika fokus grupe. Moderator je vodio računa da svaki sudionik istraživanja bude uključen u grupnu diskusiju, naglašavanjem kako je važno čuti mišljenje svakog prisutnog sudionika, pri tome je vodio računa o ekstrovertiranosti i introvertiranosti samih sudionika, pa je neke od njih poticao na diskusiju, usmjeravao potpitanjima ili vraćao na temu istraživanja.

Sa sudionicima istraživanja provedene su se tri fokus grupe. Sve tri fokus grupe provodile su se za vrijeme trajanja tromjesečnog programa poticanja razvoja tolerancije i prihvaćanja u redovnoj školi pod nazivom "Tolerancijom do škole za sve". U ovom radu prezentirani su rezultati jedne fokus grupe usmjerene na promišljanje i primjenjivanje tolerancije u svakodnevnom životu, odgoju djeteta i odnosu s učiteljima škole. Svaka fokus grupa trajala oko 90 minuta. Sudionici i moderator su sjedili u krugu u sredini prostorije okrenuti jedni prema drugima, dok je opserver sjedio izvan kruga za stolom, kako bi mogao voditi bilješke.

Sudionici istraživanja su iznijeli konzistentne odgovore vezano uz temu općenitog poimanja tolerancije, dok je kod primjene tolerancije u svakodnevnom životu, odgoju djeteta i suradnji s učiteljima bila prisutna manja konzistentnost u odgovorima sudionika, što je moderatoru i opser-

veru dalo mogućnost da potpitanjima produbi neke teme i tako dobiju dublji uvid u aktualna događanja i odnose vezane uz temu istraživanja.

U ovom istraživanju vodilo se računa o provođenju znanstvenog rada u skladu s najvišim etičkim standardima i standardima odgovorne provedbe tog rada poštujući ponajviše znanstvenu čestitost i zaštitu ispitanika određenih člankom 2. Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju. Zaštita ispitanika osigurala se kroz jamčenje dragovoljnog sudjelovanja svih ispitanika, povjerljivost, tajnost i anonimnost podataka o ispitanicima te povoljan omjer boljitka/rizika za ispitanike (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006, str. 2-3).

KVALITATIVNA ANALIZA PODATAKA

Kvalitativna analiza podataka proces je rada na prikupljenim materijalima u kojem se iz tekstualnog materijala kroz nekoliko koraka dolazi do zaključka.

Autor Mesec (1998) navodi 8 koraka kvalitativne analize:

1. parafraziranje zapisa iz izjava svih ispitanika koji se odnose na cilj istraživanja i istraživačka pitanja
2. podcrtavanje odgovora koji se odnose na aspekte teme istraživanja
3. ispis podcrtanih odgovora vezano uz aspekte teme istraživanja
4. kodiranje izdvojenih odgovora koji se odnose na aspekte istraživane teme
5. uređivanje i razvrstavanje izjava s obzirom na prethodno definirane aspekte i nove aspekte teme koji su se pojavili u istraživanju
6. pripisivanje pojmova kodiranoj empirijskoj građi i pridruživanje srodnih pojmova u kategorije
7. izrada modela odnosa među kategorijama
8. oblikovanje novih spoznaja vezano uz temu istraživanja.

U ovom istraživanju korišteni su sljedeći koraci kvalitativne analize koji navodi autor Mesec (1998): parafraziranje zapisa iz izjava svih ispitanika, podcrtavanje odgovora koji se odnose na aspekte teme istraživanja, ispis podcrtanih odgovora vezano uz aspekte teme istraživanja, kodiranje

izdvojenih odgovora, uređivanje i razvrstavanje izjava s obzirom na istraživačka pitanja te pripisivanje pojmova kodiranoj empirijskoj građi i pridruživanje srodnih pojmova u kategorije. Izrada modela odnosa među kategorijama kao korak kvalitativne analize prije oblikovanja nekih novih spoznaja vezano uz temu istraživanja, u ovom istraživanju nije prikazan, iz razloga što je predstojalo održavanje još jedne fokus grupe na inicijativu samih roditelja, a vezano uz istraživanu temu, čija kvalitativna analiza će biti važan doprinos u izgradnji modela odnosa između kategorija u ovom istraživanju. Iz toga razloga kao rezultat analize u ovom istraživanju dane su samo smjernice vezane uz temu istraživanja.

Audio zapisi s fokus grupnog intervjua su transkribirani, a potom su kvalitativno analizirani korištenjem programa za kvalitativnu analizu podataka NVivo 8.00 (QSR International, 2013).

INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Kao odgovor na 1. istraživačko pitanje: *“Na koji način roditelji poimaju toleranciju i prihvaćaju različitost te kakvo je njihovo poznavanje vlastitog djeteta?”* kvalitativnom analizom podataka dobivene su sljedeće kategorije: Poimanje tolerancije i Postupci roditelja prema djetetu.

Interpretacija - 1. istraživačko pitanje

Kategorija **Poimanje tolerancije** sadrži sljedeće potkategorije:

- Faktori koji determiniraju toleranciju, ova potkategorija u sebi sadrži aspekte: iskustva, odnosa prema drugima, osobnosti i tolerancije prema sebi.
- Definiranje što je tolerancija, ova potkategorija u sebi sadrži aspekte općeg poimanja tolerancije i specifičnog poimanja tolerancije.

U općem poimanju tolerancije vidljivo je kako roditelji prihvaćaju društveno poželjna ponašanja kada promišljaju načelno o toleranciji.

Primjeri su sljedeći: “prihvatiti tuđe mišljenje, što znači da se ne moramo uvijek složiti i ne moramo uopće podijeliti svoje mišljenje, međutim ako je argumentirano, to mogu prihvatiti da se netko

ne slaže sa mnom ili su drugačiji od mene...ono što mi drugo znači toleranciju je prihvaćanje tuđih slabosti i ograničenja...”; “prihvaćanje i uvažavanje nekih društvenih normi ponašanja...”; “inače mislim da smo svi različiti, siromašan ili bogat, nije važno, mislim da prijateljstvo možemo graditi neovisno o tome, društvenom sloju, vjeri koju ljudi imaju...”.

U specifičnom poimanju tolerancije javljaju se sljedeći aspekti: što roditelji ne toleriraju, uvjetovana tolerancija i tolerancija prema obitelji.

Primjeri su sljedeći: “ono što ne toleriram bilo u profesiji bilo u privatnom životu je ne spadati ispod određenog nivoa ponašanja”; “uvažavanje sitnih nedostataka u svakodnevnoj komunikaciji s ljudima...”; “onda sam shvatila da zapravo laž ipak povremeno toleriram, a to je ono što ljudi nazivaju bijela laž...prešućena da bi se nekoga zaštitilo”.

Iz kvalitativne analize kategorije Poimanje tolerancije vidljivo je kako roditelji imaju različito poimanje opće tolerancije koja je načelna i specifične tolerancije koja je vezana uz svakodnevni život. Opće poimanje je formalno i slijedi društveno poželjno i očekivano objašnjavanje tolerancije. Kod specifičnog poimanja tolerancije kada se ono veže uz konkretne događaje i osobe u svakodnevnom životu ističu ipak ono što ne toleriraju i tu objašnjavaju okolnosti za toleriranje.

Iz diskusije u fokus grupi proizlazi kako je potrebno educirati roditelje o toleranciji kao prihvaćanju različitosti kako bi bolje razumjeli svoje poimanje i provođenje tolerancije te kako bi se dobio dublji uvid u koncept tolerancije.

Iz odgovora u kategoriji **Poznavanje vlastitog djeteta** vidljivo je da prikladni postupci roditelja proizlaze iz dobrog poznavanja djeteta. Većina roditelja dobro poznaje dijete te u skladu s time odabire postupke koji su vezani uz ponašanje djeteta u obitelji, ponašanja u svezi sa školskim obvezama i odnosom s vršnjacima.

Roditelji navode kako su svjesni da djecu smeta nepravda, bilo da je doživljavaju u školi ili kod kuće. Također roditelji iz fokus grupe navode kako njihovo dijete inzistira na provedbi obećanog, te će stoga biti vrlo oprezni u roditeljskim obećanjima. Iz izjava roditelja vodljivo je kako vode računa o tome da svaki dan djeca preuzmu svoje obve-

ze, ako dijete s tim ima problem posebno o tome vode računa. Roditelji prepoznaju pozitivne promjene kod svog djeteta i navode kako su svjesni da njihovo dijete teško prihvaća pravila ili da se zna izboriti za sebe. Također roditelji u ovoj fokus grupi navode kako razumiju da njihovo impulzivno dijete može nehotice nekog povrijediti.

Kao odgovor na 2. istraživačko pitanje: **“Kakva je kompetentnost roditelja u odnosu na postupke prema djetetu?”** kvalitativnom analizom podataka dobivena je sljedeća kategorija: Postupci roditelja prema djetetu, što je u skladu s ciljem istraživanja.

Interpretacija - 2. istraživačko pitanje

Kategoriju **Postupci roditelja prema djetetu** čine sljedeće potkategorije:

Emocije roditelja u odgojnim postupcima, Nagrađivanje i kažnjavanje, Pokušaji mijenjanja ponašanja, Poučavanje, Razgovor, Uloga roditelja u odgoju djeteta, Roditelj prihvaća ispriku, Savjetovanje djeteta od strane roditelja, Sprječavanje ponašanja uvidom roditelja i Usklađivanje roditeljskih postupaka sa željama djeteta.

Roditelji najčešće navode razgovor, savjetovanje i objašnjavanje kao svoje postupke, pri čemu ukazuju djeci da njihovi vršnjaci i druge osobe imaju drukčije viđenje iste situacije, tj. da je njihova perspektiva drukčija. Oni savjetuju djetetu da se ispriča onome koga je povrijedio u konfliktnim situacijama, drže da nedovoljno razgovaraju s djecom, no isto tako vode računa da budu spremni za razgovor kako ne bi trebali mijenjati neku odluku. Neki kažnjavaju djecu uz pojašnjenje zbog čega. Neki pak roditelji pokušavaju uvesti ponavljanje pravila u dnevni raspored djece. Poznavajući svoje dijete, dio roditelja pokušava na vrijeme spriječiti neku nepoželjnu aktivnost. Dok prilikom provedbe svojih postupaka neki od roditelja žaleći dijete promijene odluku, drugi ostaju dosljedni, a neki imaju osjećaj da su bili nepravedni premda to ne pokazuju djetetu.

Kao odgovor na 3. istraživačko pitanje: **“Na koji način roditelji percipiraju kompetentnost učitelja i vlastitu kompetentnost za suradnju roditelj/učitelj?”** kvalitativnom analizom podataka dobivena je sljedeća kategorija: Tolerancija prema učiteljima.

Interpretacija - 3. istraživačko pitanje

Kategoriju **Tolerancija prema učiteljima** čine sljedeće pod kategorije:

Stav o važnosti pristupa učitelja za ponašanje učenika, Odnos učitelja prema poslu, Reakcija učitelja na sukobe u razredu, Reakcije roditelja na neprikladne postupke škole, Reakcije učitelja na intervencije roditelja, Stav o potrebi aktivnog uključivanja roditelja u odnose sa školom.

Roditelji o učiteljima navode kako su kompetentni za poučavanje u školskim predmetima, no pri tome im nedostaju kompetencije za prikladne odgojne postupke. Prema njihovom mišljenju učitelji se teško nose sa zahtjevima kako prilagoditi pristupe sposobnostima i osobinama pojedinih učenika. Sumnjaju u njihov uspjeh u tome, što povezuju s neatraktivnošću učiteljskog zanimanja.

Roditelji smatraju kako su osobine ličnosti koje su potrebne učiteljima upravo da vole djecu i da imaju povjerenje u njih. Ljutnju prema učiteljima posebno iskazuju roditelji djece s teškoćama, jer smatraju da učitelji nemaju uvid u teškoće djeteta, pri čemu su zahtijevali da se učitelji s time upoznaju, ali bezuspješno. Roditelji percipiraju postupke škole kao neprofesionalne u situacijama konflikata između učenika ili kod tjelesnih povreda učenika i zgroženi su nemarom u takvim situacijama. Konkretni primjer u tekstu bio je vezan uz sukob dječaka pod odmorom, gdje je jednom učeniku vršnjak iz razreda ozlijedio palac, koji je napukao. Učenici su prenijeli informacije učiteljici, ali nitko nije reagirao da pita dijete o tome koliko ga boli ozljeda, niti je dječak upućen kući, niti su roditelji informirani o istom. Ovakav događaj razvio je nepovjerenje kod roditelja ovog djeteta o tome brine li se na sustavan način o odnosima među djecom.

Uočava se loša komunikacija s djelatnicima škole, a roditelji doživljavaju da ih nastavnici i stručna služba škole ignoriraju kada nešto traže za svoje dijete, obećaju ali ne provedu. Primjer parafrazirane situacije loše komunikacije je kada roditelj, član Vijeća roditelja poziva na red pedagoga, s kojim je imao sastanak, jer je isti zakasnio, pedagog nakon toga ne želi niti razgovarati na temu planiranog sastanka, te pokreće postupak smjenjivanja roditelja iz uloge predstavnika razreda. Premda su

roditelji uglavnom nezadovoljni suradnjom ne čine gotovo ništa da se ona popravi u korist njihove djece. Neki od njih izražavaju pesimističan stav u odnosu na mogućnosti promjene. Tijekom diskusije dolazi do zajedničke ideje da ako se roditelji udruže i zatraže sastanak s razrednicom, da bi stvari mogle ići na bolje (konkretan prijedlog: mailing lista roditelja i informiranje putem e-mail-a, predstavnik roditelja dogovoriti će sastanak s razrednicom). Roditelji su spremni reagirati s ostalima i na one probleme koji se isključivo ne tiču njihove djece (postupci prema djeci s disleksijom).

ZAKLJUČAK

Roditelji poimaju toleranciju kao društveno poželjno ponašanje koje vrijedi za sve ljude i navode riječi uvažavanje, razumijevanje i prihvaćanje. Kada promišljaju o tome što je tolerancija u svom svakodnevnom životu ističu upravo ono što ne toleriraju i pod kojim uvjetima toleriraju. Roditelji uvažavaju ljudima neke sitne propuste u kašnjenju, zatim u prešućivanju ako to nekoga ipak štiti. Ističu kako je drugačija tolerancija u svakodnevnom životu prema nepoznatim ljudima i prema članovima obitelji, jer se članovima obitelji zbog bliskosti više tolerira i taj odnos se roditelje više osobno tiče.

Iz tog razloga kada roditelji opisuju koliko poznaju svoje dijete, većina njih smatra kako svoje dijete dobro poznaju i u skladu s tim odabiru postupke prema djetetu vezano uz njegovo ponašanje u obitelji, školi i u odnosu s vršnjacima. Navode kako su svjesni da djeci smeta nepravda u odnosima u obitelji i školi i svjesni su da se ona događa. Neki roditelji navode kako njihovo dijete prihvaća pravila očekivanog ponašanja i u skladu s njima se ponaša, ali to objašnjavaju kao da se dijete ne zna izboriti za sebe. Vezano uz ove izjave roditelja vidi se kako nemaju dublji uvid u toleranciju, već se o njoj deklarativno izjašnjavaju definirajući je kao poželjno ponašanje, uvažavanje i razumijevanje. Dok u slučaju vlastitog djeteta navode kako, kada djeca poštivaju pravila ponašanja u školi, zapravo se ne bore za sebe. Ovaj način razumijevanja tolerancije u svakodnevnom životu ovih roditelja predstavlja pasivnu toleranciju (Krizmanić i Kolesarić, 2005). Aktivna tolerancija kao stvarno uvažavanje i prihvaćanje različitosti

kroz navode roditelja o konkretnim situacijama u svakodnevnom životu ne dolazi od izražaja. Jedan roditelj koji je definirao toleranciju na način uvažavanja i razumijevanja drugog, je u konkretnom primjeru naveo kako razumije da njegovo impluzivno dijete može samo nehotice nekoga povrijediti, a ne obrazlaže kako poučava vlastito dijete da osvjesti svoje ponašanje kojim vrijeđa drugoga.

Roditelji navode kako najčešće razgovaraju sa svojim djetetom, savjetuju ga i objašnjavaju mu i pri tome izražavaju kako ukazuju djeci da njihovi vršnjaci i drugi ljudi mogu imati drugačije viđenje iste situacije. Nastavno ne objašnjavaju na koji način predlažu djetetu da u situacijama različitog viđenja iste situacije oni ostvare dogovor i surađuju, kako ne bi neslaganje dovelo do konflikta. U nastavku navode kako savjetuju djeci da se ispričaju ako nekoga povrijede, ali ističu kako ne razgovaraju često s djetetom o takvim situacijama, pa ostaje nedorečeno promišljaju li roditelji na koji način uopće dolazi do situacija da njihovo dijete nekoga povrijedi i kako se to može spriječiti.

Nastavljaju kako postavljaju jasna pravila djeci i ponekad kažnjavaju, kako bi spriječili nepoželjnu aktivnost, iako neki navode da ipak žale dijete u takvim situacijama i popuste. Ovaj pristup nije u kontekstu uvažavanja i prihvaćanja različitog viđenja iste situacije i u ponašanju prema vlastitom djetetu daje drugačiju poruku. Neuvažavanje mišljenja vlastitog djeteta i nesuradničko rješavanje problema u odnosu nije ono koje podučava djecu razvoju aktivne tolerancije, nego suprotno pasivne tolerancije odnosno podnošenja (Krizmanić i Kolesarić, 2005).

U odnosima prema učiteljima roditelji navode kako učitelji jesu kompetentni za poučavanje, ali kako im nedostaju prikladni odgojni postupci za odgovarajući pristup djetetu koji uvažava njegove sposobnosti i osobnost. Nastavljaju kako su važne osobine koje učitelji trebaju imati upravo ljubav i povjerenje u djecu.

Roditelji djece s teškoćama izražavaju ljutnju prema učiteljima, zbog neuvažavanja njihovog mišljenja, ignoriranja i praznih obećanja bez provedbe. Posebno su zgraženi vezano uz situacije konflikata u školi, jer smatraju kako se ne reagira profesionalno. Dalje navode kako učitelji zapravo

ne poznaju njihovo dijete i njegovu teškoću te kako se niti ne trude da se to promjeni. Komunikacija koju roditelji djece s teškoćama imaju s učiteljima objašnjavaju kao lošu, konfliktnu i bez suradnje. Sami roditelji djece s teškoćama objašnjavaju kako sami ne čine ništa da se to promjeni i odnos popravi te izražavaju pesimističan stav s obzirom na mogućnost promjena. Iako na kraju fokus grupe ipak izražavaju želju da se roditelji međusobno povežu i osnaže kako bi bili aktivniji dionici obrazovnog procesa.

Ključno za razvijanje suradničkih odnosa između roditelja i učitelja je poštivanje drugačijeg mišljenja i uvažavanje različitih perspektiva veza uz iste situacije, što roditelji navode kao način na koji poučavaju svoju djecu, ali sami u praksi to ne provode. Ne uvažavanje perspektive učitelja sa svim njegovim specifičnostima vodi roditelje do nerazumijevanja i isključivosti prema učiteljima. S druge strane učitelji, čiju perspektivu u ovom istraživanju nemamo, također trebaju uvažavati mišljenja, osjećaje, zabrinutost i potrebe roditelja kao dionika obrazovnog procesa.

Ovaj zaključak samo govori u prilog potrebi za provođenjem sustavnih programa koji poboljšavaju inkluziju djece s teškoćama na način da osvještavaju i razvijaju neophodnost aktivne tolerancije između roditelja i učitelja. Ovakvi programi trebaju naglašavati uvažavanje različitosti kao sastavnog dijela svakodnevnog života i podučiti ove dionike da čuju perspektive onog drugog, uvažavaju ih i razvijaju potrebne komunikacije vještine da odnos završi suradnjom, a ne sukobom.

Kroz osvještavanje roditelja o potrebi otvorene komunikacije koja poštuje perspektivu drugoga i važnost suradničkih odnosa, samo će ponašanje roditelja prema djetetu biti više u skladu s općim defincijama tolerancije koje roditelji navode kao uvažavanje i prihvaćanje.

Ovo stajalište važno je imati na umu kada se želi unaprijediti edukacijsko uključivanje djece s teškoćama i razviti kompetencije roditelja za aktiv-

no sudjelovanje u tom procesu. Upravo kompetencije za suradničko rješavanje problema u svakodnevnim situacijama kroz komunikaciju s drugima i prihvaćanje različitog mišljenja trebaju biti osnova za stvaranje školskog okruženja koje je podržavajuće okruženje za odgoj i obrazovanje svakog djeteta.

Roditeljskom osjećaju bespomoćnosti u odnosu na školu doprinosi nezadovoljavajući odnos roditelji-škola kao i nedovoljna suradnja među roditeljima. Ako škola i roditelji ne surađuju teško dolazi do ozbiljnih i dugotrajnih promjena u toleranciji kao i prihvaćanju različitosti u razredu, čak i kad roditelji kod kuće razgovaraju sa svojim djetetom, i škola provodi programe. Stoga je potrebno raditi na razvoju kompetencija svih sudionika za suradnju.

“I roditelji su osobe koje imaju svoje potrebe i karakteristike složene na sebi jedinstven (savršeno-nesavršen) način, a imaju i svoje vrijednosti, stavove, obiteljsku tradiciju... Nije lako pomiriti potrebe i osobine djeteta, vlastite potrebe, osobine, uvjerenja i vrijednosti s vrijednostima društva, koje uključuje i stručnjake, ali i kreatore potrošačkog društva koji potenciraju dječje želje i prenaglašavaju neke dječje potrebe radi profita, a i mnoge druge interesne skupine.” (Pregrad, 2009).

Međutim, velika je potreba za što cjelovitijom slikom o tome što danas znamo o roditeljstvu koje je dobro za djecu. U prilog tome govori i citat: “Kad smo shvatili da je za razvoj djeteta bitno voditi računa o tome kako se djeca osjećaju, a ne samo što čine, o tome smo mnogo govorili, pisali i poučavali, jer je bilo novo. Čineći to, izgubili smo iz vida to da je također važno djeci postavljati granice, biti zahtjevni i da, voditi računa o tome kako se osjećaju ne znači da uvijek moraju imati osmijeh na licu. (...) Ono što definitivno nedostaje jest razgovor o roditeljskim pravima i dužnostima te o tome kako bi roditelji trebali postavljati granice i odgajati svoju djecu, na način da ne budu popustljivi i servis za zadovoljenje dječjih želja, a da se s druge strane brinu o zadovoljenju dječjih potreba i ne krše dječja prava.” (Pregrad, 2009).

LITERATURA

- Ajduković, M. (2007): Metodološki pristup empirijskom istraživanju kvalitete studija na pravnom fakultetu (projektni materijal). Zagreb: Pravni fakultet.
- Allen, R.I., Petr, C.G. (1996): Toward developing standards and measurements for family-centered practice in family support programs. U Singer, G.H.S., Powers, L.E. (ur.): Redefining family support: Innovations in public/private partnerships (str. 57-86). Baltimore: Paul H. Brookes.
- Belsky, J., Straton, P. (2002): An ecological analysis of the etiology of child maltreatment. U Browne, K., Hanks, H., Straton, P., Hamilton, C. (ur.): Early Prediction and prevention of Child Abuse: A Handbook (str. 95-110). Chichester: Wiley.
- Clapton, G. (2009): Social Work with Children, Young People and their Families in Scotland, *Child & Family Social Work*, 14, 3, 388-399.
- Creswell, J.W. (1998): Qualitative inquiry and research design. Choosing among five traditions. London: Sage Publications.
- Goleman, D. (1997): Emocionalna inteligencija: zašto može biti važnija od kvocijenta inteligencije. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Houlette, M.A. i sur. (2004): Developing a More Inclusive Social Identity: An Elementary School Intervention, *Journal of Social Issues*, 60, 1, 35-55.
- Hundeide, K. (1996): Eight themes for positive interaction. Oslo: ICDP International Child Development Programmes.
- Igrić, Lj., Fulgosi-Masnjak, R., Lisak, N. (2012): Parents' perspectives of the tolerance concept. U Holland, J.A. (ur.): A World of Potential, Congress Abstracts, 14th World Congress IASSID (str. 738). Oxford : Wiley&sons.
- Igrić, Lj., Lisak, N. (2011): Tolerance program for parents and educational inclusion. U Smith, S., Oza, R. (ur.): Joint Congress of the European Association for Mental Health in Intellectual Disability & IASSID Challenging Behaviour & Mental Health SIRG (str. 85). Manchester: MHID & IASSID.
- Igrić, Lj., Nikolić, B., Lisak, N., Rakić, V. (2010): Ispitivanje nekih čimbenika uže okoline za razvoj tolerancije prema djeci s teškoćama, *Dijete i društvo : časopis za promicanje prava djeteta*, 12, 1/2, 19-39.
- Igrić, Lj., Cvitković, D., Wagner Jakab, A. (2009): Djeca s teškoćama u razvoju učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45, 1, 31-38.
- Intellectual Disability & IASSID Challenging Behaviour & Mental Health SIRG (str. 96). Manchester : EAMIHID & IASSID.
- Juul, J. (2008): Život u obitelji: Najvažnije vrijednosti u zajedničkom životu i odgoju djece. Zagreb: Naklada Pelago.
- Kerr, M., Stattin, H., Biesecker, G., Ferrer-Wreder, L. (2003): Relationships with parents and peers in adolescence. U Weiner, I.B. (ur.): Handbook of psychology: Vol. 6. Developmental psychology (str. 395-419). New Jersey: Wiley.
- Krizmanić, M., Kolesarić, V. (2005): Tolerancija u svakidašnjem životu – psihologija tolerancije. Zagreb: Naklada Slap.
- Kuczynski, L., Parkin, M. (2006): Agency and bidirectionality in socialization: Interactions, transactions and relational dialectics. U Grusec, J.E., Hastings, P. (ur.): Handbook of socialization (str. 259-283). New York: Guilford Press.
- Lifshitz, H., Glaubman, R., Issawi, R. (2004): Attitudes towards inclusion: the case of Israeli and Palestinian regular and special education teachers, *European Journal of Special Needs Education*, 19, 2, 171-190.
- Mavrin-Cavor , Lj., Levandovski, D., Teodorović, B. (1986): A comparison of the attitudes of mothers of nonhandicapped children and of mentally retarded children towards their child and their relation to the school behaviour of the child, *International Journal of Rehabilitation Research*, 9 , 315-324.
- Mavrin-Cavor, Lj. (1985): Struktura stavova roditelja prema mentalno retardiranoj djeci u odnosu na strukturu stavova roditelja prema djeci bez somatopsihičkih oštećenja, *Primijenjena psihologija*, 6 , 1-2.

- Mesec, B. (1998): Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Ljubljana: Visoka šola za socijalno delo.
- Milas, G. (2005): Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Miller, K.J., Sessions, M.M. (2005): Infusing Tolerance, Diversity, and Social Personal Curriculum into Inclusive Social Studies Classes Using Family Portraits and Contextual Teaching and Learning, *TEACHING Exceptional Children Plus*, 1, 3, 1-14.
- Nelson, L.G.L., Summers, J.A., & Turnbull, A.P. (2004): Boundaries in family-professional relationships: Implications for special education, *Remedial and Special Education*, 25, 253-165.
- Niedecken, D. (2003): *Nameless. Understanding Learning Disability*. London: Brunner-Routledge.
- Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006): Etički kodeks Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju. Zagreb: Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju.
- Pregrad, J.(2009): Roditeljska kompetentnost. Izlaganje na evaluacijskom seminaru “rastimo zajedno”, Zagreb-Sljeme, rujan 2009.
- Preporuka 19 (2006): Odbora ministara državama članicama Vijeća Europe o politici podrške pozitivnom roditeljstvu, *Dijete i društvo*, 10, 1/2, 463-470.
- Pribela-Hodap, S. (2008). Što roditelji trebaju od stručnjaka? Posjećeno 10.10.2012. <http://www.roda.hr/tekstovi.php?TekstID=7&Tekst2ID=&Show=2673>.
- Quinton, D. (2004): *Supporting Parents: Messages from Research*. London: Jessica Kingsley.
- QSR International (2013): *NVivo: From Project to Publication*. Posjećeno 28.02.2013. <http://download.qsrinternational.com/Document/Website/I-Pietkeiwicz-From-Project-to-Publication-thanatology.pdf>.
- Rubin, S.I., Rubin, H.J. (1995): *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. London: SAGE Publications.
- Sinason, V. (1992): Launch of the series ‘Understanding Your Child’, *Tavistock Gazette*, 34, 57-58.
- Stainback W.C., Stainback S.B. (1990): *Support networks for inclusive schooling: interdependent integrated education*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2010): *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada. Kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
- Trimarchi, M., Papeschi L. (1995): Od tolerancije do prihvaćanja različitosti, *Društvena istraživanja*, 2, 22, 321-329.
- Turnbull, A.P., Turbiville, V., Turnbull, H.R. (2000): Evolution of family-professional partnership models: Collective empowerment as the model for the early 21st century. U Meisels, S.J., Shonkoff, J.P. (ur.): *Handbook of early intervention* (str. 630-650). New York: Cambridge University Press.
- Ujedinjeni Narodi (2006): *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. Generalna skupština Ujedinjenih Naroda. New York: Ujedinjeni Narodi.
- Ujedinjeni Narodi (1989): *Konvencija o pravima djeteta*. Generalna skupština Ujedinjenih Naroda. New York: Ujedinjeni Narodi.
- Zaviršek, D. (2007): Communities of gatekeepers and communities of advocates: being disabled in Eastern Europe. U: Dominelli, L. (ur.): *Revitalising communities in a globalising world* (str. 207-217). Aldershot: Ashgate, cop.
- Žic-Ralić, A. (2002): Struktura ponašanja djece u obitelji, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38, 2, 165-187.

PARENTAL CONCEPT OF TOLERANCE - APPLICATION IN CHILD UPBRINGING AND IN COLLABORATION WITH TEACHERS

Summary: *The Croatian education strategy is aimed toward the development of inclusive school. Inclusive school ensures full participation of all students in academic and social activities. One of the main features of inclusive school is the sense of belongings and acceptance of all students. Peer support as well as the support of other members of the school community and parents, contributes the inclusive culture in school. In order to make parents active participants in the development of inclusive schools it is necessary to explore some of their competences.*

The aim of this study was to gain an insight into parent's perception of tolerance and acceptance, how much do they know their own children, what kind of educational approach they use, how do they recognize and support their own child's effective interactions and how do they perceive their own competence and teachers competence for collaboration. Data were collected through focus group and analyzed qualitatively by using NVivo program. Participants were mothers or fathers of regular primary school students, N=8. Five of them were parents of typical students, while three were parents of children with disabilities. During the three months period of intervention program with students, their parents were participating in focus groups.

Obtained results showed that parents emphasize the importance of communication with their own child but their upbringing skills are not always a good behavior model. Their active contribution in facilitating their own child's school interaction is often questionable. Although, the inclusive school is the aim of the Croatian educational system, not enough attention is paid toward parents' empowerment in collaboration with school. Through the focus group approach emphasizing parents' awareness about own competences and their contribution to active role in the inclusive culture of school was accomplished.

Key words: *parental competencies, collaborative relationships, classroom*